WEB – ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА БЎЛАЖАК ИНФОРМАТИКА ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

М.Т.Мамбетниязов – *катта ўқитувчи*
Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: касбий компетентлик, информатика ўқитувчилари, компьютер, ахборот, интернет, Web-технология, замонавий таълим тизими.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учителя информатики, компьютер, информация, Интернет, веб-технология, современная система образования.

Key words: professional competence, computer science teachers, computer, information, Internet, Web-technology, modern education system.

Замонавий таълимнинг асосий мақсади жамият ва давлат учун ҳар томонлома ривожланган, жамиятга, меҳнат фаолиятига ижтимоий мослашувчан, ўз устида ишлай оладиган шахсни тайёрлашдан иборат. Демак, ҳар томонлама ривожланган шахс тарбиясида педагогларнинг компетентлик даражаси муҳим аҳамиятга эга. Бу борада, Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида "таълим ва ўқитиш сифатини баҳолашнинг халқаро стандаартларини жорий этиш асосида олий таълим муассасалари фаолиятининг сифати ва самарадорлигини ошириш" [1] муҳим вазифа этиб белгиланган. Мазкур вазифалар замонавий ёндошувлар асосида ижросини амалга ошириш борасида бўлажак ўқитувчиларнинг ахборот-комуникатив компетентлигини ривожлантириш муҳим аҳамият касб этади.

Педагогикада ўқитувчининг касбий компетентлигига ва касбий компетенциясига алоҳида эътибор қаратилади. XX асрнинг 70-80 йилларида АҚШ педагогларни ўқитишнинг компетентлик ёндашувига асосланган компетенциясини ишлаб чиқишга катта аҳамият берилган [2]. Энг самарали ишлаётган педагогларнинг фаолиятини кузатиш ва келажакдаги эҳтиёжларини моделлаштириш натижасида компетенциянинг педагог фаолиятининг ва шахснинг «билмоқ, бажармоқ, эга бўлмоқ» деган уч асосий бўғинига асосланган бир қатор турлари аниқланган [3:157]. Шундан бошлаб ўқитувчининг шахсий сифатларининг унинг касбий компетентлигига таъсири барча тадқиқодчилар томонидан эътироф этилиб келинмоқда. Ўқитувчиларнинг касбий тайёргарлигига компетентлик ёндашувларни ишлаб чиқишга И.Л.Зимняя катта ҳисса қўшган. У педагог шахсининг барча сифатларини объектив ва субъектив сифаатларига ажратган: объектив сифатлари – бу ўқитувчининг ўз фанини билиш даражаси, фан методологиясини эгаллаганлик даражаси ва илмий билимларнинг чуқурлиги, умумий дидактик ва хусусий методик тамоилларни эгаллаганлиги, болалар психологиясини яхши билиш ва унинг ўзига хос хусусиятларини тўлиқ қабул қилиши; субъективлари: педагоглик санъати, педагогик истеъдод, ижодкорлик ва ҳ.к. [4]. Н.И.Алмазова педагогнинг касбий компетенциясини ўрганишда ўқитишнинг самарадорлигини ошириш имконини берадиган кўникмаларни ва педагогнинг шахсий сифатларини гуруҳларга бўлиб чиқди ва хулоса чиқарди: Педагогнинг касбий компетенцияси – бу педагогнинг меҳнати бўлиб, унда педагогик фаолият, педагогик мулоқат етарлича юқори даражада амалга оширилади, ўқитувчининг шахси намоён бўлади, талабаларни ўқитиш ва тарбиялаш бўйича яхши натижаларга эришилади [2].

«Компетентлик» сўзининг маъноси хабордорлик, обрў, ўз соҳаси бўйича кенг қамровли тушунча ва тажрибага эга бўлиш билан белгиланади. Компетенция шахсий сифат бўлиб, турли хил вазиятда педагогик фаолият ва ижтимоий ҳаётда ифодаланадиган қобилият, билим, кўникма ва малака ҳисобланади.

Ўқитувчининг ўқувчиларга таълим ва тарбия бериш, педагогик фаолият, педагогик мулоқот жараёнида доимий равишда юқори натижаларга эришиши унинг касбий компетентлиги дейилади.

Касбий компетентликнинг ривожланиши – бу шахсий касбий сифатларнинг ривожланишига олиб келувчи касбий малакани модернизациялаш ва ўзлаштириш, узлуксиз ривожлантириб ва юксалиб борувчи касбий малакани тўплаш каби динамик жараёндир [5].

Ахборот жамиятини яратиш ва ривожлантириш таълим соҳасида ахборот-коммуникация технологияларини (АКТ) кенг қўллашни назарда тутади, бу бир қатор омиллар билан белгиланади.

Биринчидан, таълимга АКТни жорий этиш инсониятнинг билим ва тўпланган технологик ва ижтимоий тажрибасини нафақат авлоддан-авлодга, балки бир кишидан бошқасига ўтказишни сезиларли даражада тезлаштиради.

Иккинчидан, замонавий АКТ, таълим ва таълим сифатини ошириш, инсонга атроф-муҳитга ва ижтимоий ўзгаришларга янада муваффақиятли ва тезроқ мослашишга имкон беради. Бу ҳар бир инсонга бугунги кунда ва келажак жамиятда керакли билимларни олиш имконини беради.

Учинчидан, мазкур технологияларни таълимга фаол ва самарали жорий этиш, ахборот жамияти талабларига жавоб берадиган таълим тизимини яратиш, ҳамда замонавий жамияти талаблари асосида аньанавий таълим тизимини ислоҳ қилиш жараёнида муҳим омил бўлмоқда.

Ахборот-коммуникация технологияларини муваффақиятли татбиқ этишнинг мисоли сифатида Интернетни - ахборотни йиғиш ва сақлаш, уни ҳар бир фойдаланувчига алоҳида етказиш учун деярли чексиз имкониятлари бўлган глобал компютер тармоғининг пайдо бўлиши мисол бўлди. Интернет тезда илм-фан, таълим, алоқа, оммавий ахборот воситалари, шу жумладан телевидение, реклама, савдо, шунингдек, инсон фаолиятининг бошқа соҳаларида ўз ўрнини топди. Таълим тизимига Интернетни жорий этишнинг биринчи қадамлари унинг ривожланиши учун улкан имкониятларни очиб берди. Шу билан бирга, улар тармоқдан таълим муассасаларида кенг фойдаланиш учун бартараф этилиши керак бўлган қийинчиликларни ҳам аниқладилар. Бу кўплаб техник (компютерлар, модемлар ва ҳ. к.), дастурий таъминот (ўқитиш технологияларини қўллаб-қувватлаш) воситаларидан фойдаланиш, шунингдек қўшимча ташкилий-услубий қўлланмалар тайёрлаш (талабалар ва ўқитувчилар учун махсус кўрсатмалар ва бошқалар), янги дарсликлар ва ўқув қўлланмалари ва ҳокозалар тайёрлаш.

Таълимни ахборотлаштиришнинг энг истиқболли йўналишларидан бири Web-технологиялардан фойдаланиш. Бунинг сабаби, уларнинг асосий қисми ушбу технология ёрдамида амалга ошириладиган ахборотни (гиперматнли) тақдим этиш шаклидир. Ахборотни тақдим этишнинг гиперматнли шакли телекоммуникацияларнинг янги ахборот манбаларига кириш ва янги ўқув фаолиятини ташкил этиш нуқтаи назаридан дидактик имкониятларини бир неча бор оширади.

Web-технология гиперҳаволаларни навигация қилиш технологияси. Гиперҳавола – матн, расм, шунингдек, Web-саҳифалар каби бошқа маълумотларга ишора қилувчи ҳужжатда белгиланган позиция. Гиперҳаволани фаоллаштирганда, кўрсатилган обьектда ўтиш амалга оширилади. Гиперматн гипермулоқотларни ўз ичига олган ҳужжатдир.

Жаҳон инфратузилмасини сифат жиҳатидан ўзгартирган техник янгилик гиперматн ихтироси бўлди. Гиперматн атамаси китоб ва нутқнинг аньанавий чизиқли тузилишидан фарқли ўлароқ, ғояларнинг чизиқли бўлмаган тузилишини ифодаловчи ҳужжатларни тавсифлаш учун киритилди. Гиперматнли матн оддий матндан материалнинг тартибига қараб фарқ қилиши мумкин, гиперматн элементлари иерархик дарахт ёки ташкилот тармоғи сифатида жойлаштирилиши.

Таълим соҳасида гиперматнли тизимларнинг қуйидаги афзалликлари аниқланиши мумкин:

• гиперматн принципига асосланган материалларни ўрганиш, ҳис қилиш учун қулай ва асосий материални ёдлашга ижобий таъсир кўрсатади;

• ўқувчиларнинг интеллектуал даражасини оширади.

Web-технологиялардан фойдаланган ҳолда, ўқитувчилар зерикарли ахборотни такрорлашдан воз кечиб, ўқувчиларга шахсий ёрдам бериш, ахборотни муҳокама қилиш, тингловчиларда тадқиқот ёндашувини ривожлантириш, ижодий қобилиятларни ривожлантириш орқали ўқув вақтидан янада самарали фойдаланиш имкониятига эга.

Web-технологиялардан фойдаланиш бўйича тренинг таълимни ахборотлаштириш вазифаларидан бирини, яьни «Таълимнинг интенсивлиги ва самарадорлигини ошириш, мутахассислар томонидан доимий, индивидуал малака ошириш шартлари ва воситаларини яратиш» ни ҳал қилиш имконини беради [6].

Web-технологияларнинг бўлажак информатика ўқитувчиси фаолиятига таъсирининг учта асосий жиҳати мавжуд:

• Web-технологиялар мактаб информатика курсининг мазмунига киритилган. Шундан келиб чиқадики, компютер фанлари ўқитувчиси олийгоҳларда ушбу соҳада (мавзу, услубий, махсус) тегишли таълим олишлари керак);

• сўнгги пайтларда кўплаб таълим Web-сайтлари (ўқув, услубий, маълумотнома) пайдо бўлди. Ўқитувчи улардан самарали фойдаланишга тайёр бўлиши керак;

• таълимни ривожлантиришнинг замонавий тенденциялари (узлуксиз таълим, очиқ таълим, масофавий таълим ва бошқалар) ўқитувчининг ўз таълим ресурсларини, шу жумладан, Web-сайтларни яратиш усуллари ва воситаларини ўзлаштириш зарурлиги ҳақида савол туғилади.

Шундай қилиб, бўлажак ўқитувчилар томонидан Web-технологияларни таълим салоҳиятининг барча жиҳатини ўзларининг касбий фаолиятида қўллаш вазифаси қўйилади, бунинг учун олийгоҳларда Web-технологияларни ўрганиш керак. Замонавий компютер технологиялари гиперматн тушунчасини кенгайтириш ва гиперматн (гипермедиа) га ўтишга имкон беришини таъкидламоқда. Гипермедиа технологиялари билимларни тақдим этиш, яратиш ва қўллаш учун янги имкониятларни очиб беради, чунки улардаги тугунлар ва нуқталар нафақат матндан, балки сифат жиҳатидан янги ва ахборот таркибига бой элементлардан иборат бўлиши мумкин. Буларга расмлар, статистик ва динамик тасвирлар - слайдлар, аудио ёзувлар, видеоклиплар киради. Гиперматн технологияси концепциясининг кенгайиши тизимнинг ахборот қисмини гиперматнли тузилишга эга бўлган синтетик муҳитга (мултимедиа) айлантиришга олиб келади ва натижада бу тизим гипермедиага айланади.

Ўқитувчининг касбий фаолиятида АКТдан, хусусан Web - технологиялардан педагогик фойдаланишга қуйидагилар киради.

• Web-технологияларига оид зарур билимлар асосларини ва улардан амалий фойдаланишда шахсий тажрибаларини тўплаш (Web-сайтларнинг дидактик салоҳияти, Web-ресурсларни яратиш);

• ўқув жараёнида фойдаланиш учун услубий ва умумий маданий тайёргарлик.

Таълим йўналишини ифодаловчи Web-ресурс гиперматнли ҳужжатлар ёрдамида аньанавий маълумотларни нашр этиш принциплари ва механизмларини ҳамда ўқув фаолияти ва билим мотивациясини рағбатлантирадиган махсус алгоритмларни бирлаштириши керак. Бинобарин, бундай Web-ресурсларининг мақсади нафақат умумий фойдаланиш учун маълумотларни тақдим этиш, балки аввалambor ўқув жараёнини ташкил этиш, билим фаолиятини рағбатлантириш ва талабаларнинг мотивациясини оширишдир.

Ахборотнинг электрон турларининг хусусиятлари, хусусан, Web-ахборот, таълим жараёни талабларига жавоб беришга қодир. Чунки ресурснинг гиперматнли тузилиши, шунингдек, URL манзилига асосланган ресурсларни ўзаро боғлашнинг мослашувчан тизими ахборот оқимини кўпайтириш ва шу билан билим соҳасини кенгайтириш имконини беради.

Анъанавий воситалар, электрон почта ва амалга оширилган интерактив ахборот алмашиш имконияти, гарчи у жуда стандарт тизимларда бўлса-да, лекин махсус ташкил этилган, мунозарали форумлар, Чатлар махсус Web-шакллар ва бошқалар талабалар ва ўқитувчиларга берилган мавзулар бўйича очиқ мулоқот қилиш, ахборот алмашиш, бепул маслаҳат бериш, гуруҳ муҳокамаларини ташкил этиш имконини беради. Талабанинг мустақил иш вақтининг сезиларли улуши билан Web-ресурснинг бу хусусиятлари, албатта, иш фаолиятини кучайтиради, рағбатлантиради ва шунга мос равишда олинган маълумотларнинг бир бутинлик даражасини оширади. Тизимнинг муайян тури сифатида Web-ресурс таълимининг ўзига хос хусусияти Web-интерфейсдаги махсус алгоритмларни тўплаш орқали талабаларнинг муайян ҳаракатларини амалга ошириш учун етарлича қатъий тартибга эга бўлган маълум бир траектория бўйича ўқув жараёнини яратишга имкон беради, бу эса ўқувчиларни ўқитиш жараёнида рағбатлантириш ва ташкил этиш имконини беради.

Умумий хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, таълим жараёнида Web-технологияларни қўллаш соҳаларидан бири бу Web-сайтни яратиш ва ундан тўлақонли Интернет-ресурс сифатида фойдаланишдир. Шундай қилиб, таълим жараёнида Web-технологиялар томонидан бажариладиган вазифалар, одатда, фан ўқитувчисидан ўқитиш курсини яратиш режаси билан белгиланади. Муайян ресурсни амалга ошириш шакллари ўқитувчининг аниқ белгилаб қўйган вазифалари билан аниқланади. Таълимда Web-ресурс вазифаларини кенг тушунишда, умуман, ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ўзаро ҳамкорлигини ташкил этиш сифатида тасаввур қилиш мумкин. Ушбу ўзаро таъсир ўқув жараёнида кўп қиррали бўлиши мумкин.

Web-технологияларнинг дидактик имкониятларини фойдаланадиган фан ўқитувчининг фаолияти қуйидаги даражада **такомиллаштирилади**:

• дарс самарадорлигини ошириш;

• сарфланган вақт миқдорини камайтириш орқали;

• энг сўнги ва ишончли маълумотни олиш имконияти;

• тезкор ахборотлар алмашиш имкониятлари ва бошқалар.

Адабиётлар

1. 2017-2021 йилларда Узбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йуналиши буйича Харакатлар стратегияси. Узбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4947-сонли Фармони 1-иловаси. –Тошкент: 2017 йил 7 февраль.

2. Алмазова Н.И. Когнитивные аспекты формирования межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе. Авторефер диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук. -Санк-Петербург: 2003.

3. Базаров Т.Ю. Компетенция будущего: Квалификация? Компетентность (критерии качества).

4. Зимняя И.Л. Ключевые компетентности какк результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. -М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2004.
5. Муслимов Н.А. Бўлажак ўқитувчиларни касбий фаолиятга тайёрлаш жараёнида компетентлик / "Меҳнат ва касб таълими ўқитувчилари касбий компетентлигини таъминлашнинг интегратив технологиялари" мавзусидаги Республика илмий-амалий анжумани материаллари. -Тошкент: ТДПУ, 2010. 114-б.
6. Везиров Т.Т. Формирование профессиональных умений будущих учителей математики и информатики на основе Web-технологий: Дисс. к.п.н: 13.00.08. -М.: 2009. –С.193.

РЕЗЮМЕ

Мақолада Web-технологиялар асосида бўлажак информатика ўқитувчисининг касбий компетентлигининг назарий асослари ва бу борадаги муаммоларни ўрганиш масаласи ўз аксини топган.

РЕЗЮМЕ

В статье отражены теоретические основы профессиональной компетентности будущего учителя информатики на основе Web-технологий и исследования проблем в этой области.

SUMMARY

The article reflects the theoretical foundations of the professional competence of a future computer science teacher on the basis of Web technologies and the study of problems in this area.

ҒӘРЕЗСИЗЛИК ЖЫЛЛАРЫНДА ҚАРАҚАЛПАҚСТАНДА МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘЛИМНИҢ РАЎАЖЛАНЫЎЫНЫҢ МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ

А.Машерипова – *үлкен оқытыўшы*
Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў хызметкерлерин қайта таярлаў ҳәм олардың қәнигелигин арттырыў аймақлық орайы

Таянч сўзлар: мақтабгача таълим, мактабгача таълим ташкилотлари, мактабгача ёш, мактабгача тарбия, боғча, хусусий боғча, мобиль боғча.
Ключевые слова: дошкольное образование, дошкольное учреждение, дошкольный возраст, дошкольное воспитание, детский сад, частный детский сад, мобильный детский сад.
Key words: preschool education, preschool institution, preschool age, preschool upbringing, kindergarten, private kindergarten, mobile kindergarten.

Өзбекстан Республикасы Президенти Шавкат Мирзиёевтың 2016-жылы 29-декабрьде «2017-2021-жылларда мектепке шекемги билимлендириў системасын және де жетилистириўдиң ис-илажлары ҳаққында» ғы қарары қабыл етилди. Усы қарар мектепке шекемги билимлендириў системасын түптен реформаластырыў, оны заман талаплары тийкарында қайта шөлкемлестириў ҳәм балаларды кәмил инсан етип тәрбиялаў ушын зәрүр шараятлар жаратыў имканиятын береди ҳәм мектепке шекемги билимлендириў системасын дәўир талабына сай жаңа басқышқа көтерди. Себеби, бизиң келешегимизди даўам еттириўши жасларымыздың тәрбиясы ҳәм оларды ҳәр тәреплеме мектепке таярлаў бүгинги күнимиздиң ең баслы ўазыйпасы ҳәм келешегимиздиң тийкары болатуғыны анық. Мәмлекетимизде баланың жеке өзгешелигин есапқа алған ҳалда дәслепки ҳәм мектепке шекемги жастағы баланы мәмлекетлик Дәстүр тийкарында тәрбияланбақта. [1:4]. Президентимиз тәрепинен жас әўладты тәрбиялаўдың биринши ҳәм әҳмийетли бууыны болған мектепке шекемги билимлендириў системасын түптен жетилистириўге айрықша итибар қаратылмақта.

Халқымыздың мүнәсип турмыс кешириўи, жәҳән талаплары дәрежесинде тәлим алыўы ҳәм кәсип ийелеўи, пуқараларымыздың жаратыўшылық дәрежесин әмелге шығарыў ушын зәрүр шараятлар жаратты. Бүгинги күнде алдымызға қойып атырған ўазыйпалардан келип шығып, мектепке шекемги билимлендириўди раўажландырыўға, әсиресе тәлим-тәрбияның сыпатын ҳәм нәтийжелилигин миллий ҳәм жәҳән тәжирийбесин есапқа алған ҳалда модернизациялаўға айрықшы итибар қаратылмақта. Нәтийжеде мектепке шекемги билимлендириў шөлкемлериниң материал-техникалық базасы, методикалық жақтан тәмийнлениўи жетилистирилип, оқытыў процесине алдынғы педагогикалық ҳәм хабар технологиялары кеңнен енгизилмекте. Мәмлекетимизде мектепке шекемги билимлендириў системасын түптен жетилистириў бойынша бир қатар пәрман ҳәм қарарлар қабыл етилди: Өзбекстан Республикасы Президентиниң «2017-2021-жылларда мектепке шекемги билимлендириў системасын және де жетилистириў ис-илажлары ҳаққында» ғы 2016-жыл 29-декабрдеги PQ-2707-санлы, «Мектепке шекемги билимлендириў системасын және де жетилистириў ис-илажлары ҳаққында» ғы 2017-жыл 9-сентябрь айындағы PQ-3261-санлы қарарлары, «Мектепке шекемги билимлендириў системасын басқарыўды түптен жетилистириў ис-илажлары ҳаққында» ғы 2017-жыл 30-сентябрьдеги PF-5198-санлы пәрманлары мысал бола алады. Соның менен бир қатарда, Қарақалпақстан Республикасында 2018-жылды «Мектепке шекемги билимлендириў жылы» деп белгиленип, мектеп жасындағы балаларды мектепке шекемги билимлендириўге сол жылдың өзинде қамтып алыўды 45% ке көтериў мақсет етип белгиленген еди ҳәм гөзлеген мақсетке ерисилди. Бүгинги күнге келип Қарақалпақстан Республикасында мектепке шекемги билимлендириў тараўы кеңнен раўажландырылмақта. Мектепке шекемги билимлендириў Министрлиги шөлкемлестирилместен алдын, Қарақалпақстан Республикасы бойынша жәми 318 мектепке шекемги билимлендириў мәкемелери болып, олардан 308 мәмлекетлик, 3 мәмлекетлик емес, 7 кәрханаларға қараслы мектепке шекемги билимлендириў мәкемелери хызмет көрсетип келген. Бүгинги күнде Қарақалпақстан Республикасында Мектепке шекемги билимлендириў шөлкемлериниң саны жәми 543 болып, соннан 375 мәмлекетлик, 6 меншик, 22 мәмлекетлик жеке меншик шерикшилик, 2 кәрханаларға қараслы, 136 мәмлекетлик емес үй бақшалары жумыс ислеп келмекте. 2019-жыл 1 апрель ҳалатына Республика бойынша 3-7 жасқа шекемги балалар саны 150974 болып, соннан мектепке шекемги билимлендириў мәкемелерине 67091 бала қамтып алынған.

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетиниң 2018-жыл 28-майдағы 442-ф-санлы "Мектепке шекемги билимлендириў системасын және де раўажландырыў, мектепке шекемги жастағы балаларды мектепке шекемги билимлендириў мәкемелерине қамтып алыў дәрежесин асырыў, кем тәмийинленген шаңарақлар перзентлерине мектепке шекемги билим алыў ушын кең имканиятлар жаратыў ҳаққында" ғы қарары тийкарында 2018-жыл 1-июньнан баслап, Нөкис қаласы, Х.Абдамбетов көшесинде жайласқан 48-санлы мәмлекетлик мектепке шекемги билимлендириў мәкемеси шөлкемлестирилди. Мектепке шекемги билимлендириў шөлкеми кем тәмийинленген шаңарақлар перзентлери ушын мөлшерленген. Шөлкемге балалар улыўма санының 50 пайызы муғдарында кем тәмийинленгенлер дизиминде турған